

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ЗА ВЧИНЕННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ВСТАНОВЛЕНОГО ПОРЯДКУ НЕСЕННЯ ВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ (ВІЙСЬКОВИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ)

Юріков Олександр Олександрович,

orcid.org/0000-0002-6900-6887

доктор філософії,

викладач циклу загальних та кримінально-правових дисциплін

Київського центру первинної професійної підготовки «Академія поліції»

Навчально-наукового інституту № 1

Національної академії внутрішніх справ

У статті здійснено дослідження проблемних питань кримінальної відповідальності поліцейських за вчинення кримінальних правопорушень проти встановленого порядку несення військової служби (військових кримінальних правопорушень). Акцентовано увагу на тому, що за вчинення військових кримінальних правопорушень відповідальність несуть військово-вслужбовці, а також поліцейські поліції особливого призначення, які під час дії воєнного стану залучені до безпосередньої участі в бойових діях. Констатовано, що обов'язок щодо забезпечення виконання встановлених правовим режимом воєнного стану обмежень, здійснення відсічі збройної агресії проти України, деокупації тимчасово окупованих територій покладено також і на правоохоронні органи, зокрема Національну поліцію України. Аргументовано, що безпосередню участь у веденні бойових дій приймають не лише підрозділи поліції особливого призначення, а й інші підрозділи Національної поліції України. Науково доведено, що будь-яка особа, яка залучена до відсічі збройній агресії проти України, зокрема поліцейський, має бойовий імунітет відповідно до положень Закону України «Про оборону України». Вказано на певні колізії Закону України «Про Національну поліцію». Обґрунтовано необхідність внести зміни до Кримінального кодексу України та Закону України «Про Національну поліцію», зокрема щодо встановлення відповідальності усіх категорій поліцейських, яких під час дії воєнного стану залучено до безпосередньої участі в бойових діях, за вчинення окремих військових кримінальних правопорушень. Слід враховувати, що встановлення відповідальності поліцейських за вчинення певних військових кримінальних правопорушень може утворити невиправдану конкуренцію кримінально-правових норм, що лише ускладнить застосування кримінального законодавства.

Ключові слова: поліція, відповідальність, кримінальне правопорушення, військове правопорушення, військова служба, воєнний стан, збройна агресія.

Yurikov Oleksandr. Criminal responsibility of police officers for committing criminal offenses against the established procedure for carrying out military service

The article examines problematic issues of criminal liability of police officers for committing criminal offenses against the established order of military service (military criminal offenses). Attention is focused on the fact that military servicemen, as well as special police officers who are involved in direct participation in hostilities during martial law, are responsible for committing military criminal offenses. It was established that law enforcement agencies, in particular, the National Police of Ukraine, are also responsible for ensuring the implementation of martial law restrictions established by the legal regime, repelling armed aggression against Ukraine, and de-occupying temporarily occupied territories. It is argued that not only special purpose police units, but also other units of the National Police of Ukraine take direct part in the conduct of hostilities. It has been scientifically proven that any person involved in repelling armed aggression against Ukraine, in particular a police officer, has combat immunity in accordance with the provisions of the Law of Ukraine "On the Defense of Ukraine". Certain conflicts of the Law

of Ukraine "On the National Police" are pointed out. The need to make changes to the Criminal Code of Ukraine and the Law of Ukraine "On the National Police" is substantiated, in particular with regard to establishing the responsibility of all categories of police officers who are involved in direct participation in hostilities during martial law for committing certain military criminal offenses. It should be taken into account that establishing the responsibility of police officers for committing certain military criminal offenses may create an unjustified competition of criminal law norms, which will only complicate the application of criminal legislation.

Key words: *police, responsibility, criminal offense, military offense, military service, martial law, armed aggression.*

24 лютого 2022 року Законом України № 2102-IX «Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні»» [4] на всій території України було введено воєнний стан. Указом Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» передбачено можливість обмеження конституційних права і свобод людини та громадянина, передбачених ст. 30–34, 38, 39, 41–44, 53 Конституції України, а також введення тимчасових обмежень прав і законних інтересів юридичних осіб в межах та обсязі, що необхідні для забезпечення можливості запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану [2; 7, с. 139].

З початку повномасштабного воєнного вторгнення росії в Україну було окуповано окремі райони Київської, Чернігівської, Сумської, Харківської, Луганської, Донецької, Запорізької, Херсонської та Миколаївської областей. У квітні 2022 року від окупантів повністю звільнено Київську, Чернігівську та Сумську області, окремі райони інших перелічених вище областей залишаються під окупацією військових формувань держави-агресора [9, с. 1310].

Обов'язок щодо забезпечення виконання встановлених правовим режимом воєнного стану обмежень, здійснення відсічі збройної агресії проти України, деокупації тимчасово окупованих територій покладено також і на правоохоронні органи, зокрема Національну поліцію України. Відповідно до ч. 1 ст. 23 Закону України «Про Національну поліцію», поліцію, відповідно до покладених на неї завдань, наділено повноваженнями брати участь у забезпеченні та здійсненні заходів правового режиму воєнного стану в разі його введення на всій території України або в окремій місцевості; здійснювати у визначеному законом порядку протидію кримінально протиправним посяганням

на об'єкти критичної інфраструктури, які загрожують безпеці громадян і порушують функціонування систем життєзабезпечення; здійснювати у взаємодії зі Збройними Силами України, Національною гвардією України, Державною прикордонною службою України, Державною спеціальною службою транспорту, Службою безпеки України боротьбу з диверсійно-розвідувальними силами агресора (противника) та не передбаченими законами України воєнізованими або збройними формуваннями [5]. Крім того, у разі виникнення загрози державному суверенітету України та її територіальній цілісності, а також у ході відсічі збройної агресії проти України органи та підрозділи, що входять до системи поліції, відповідно до законодавства України беруть участь в обороні України, у виконанні завдань територіальної оборони, забезпеченні та здійсненні заходів правового режиму воєнного стану у разі його оголошення на всій території України або в окремій місцевості. Під час дії воєнного стану поліція особливого призначення в ході відсічі збройної агресії проти України за рішенням військового командування, погодженим з керівником поліції або уповноваженою ним особою, може брати участь в обороні України відповідно до Закону України «Про оборону України» шляхом безпосереднього ведення бойових дій (ст. 24 Закону України «Про Національну поліцію») [5].

Слід звернути увагу, що в ч. 4 ст. 24 зазначеного вище закону вказано лише підрозділи поліції особливо призначення. Тоді як безпосередню участь у бойових діях приймають й інші підрозділи Національної поліції – патрульна поліція, кримінальна поліція, поліцейські закладів вищої освіти системи Міністерства внутрішніх справ України тощо. Крім того, відповідно до ч. 9 ст. 42 Закону України «Про Національну поліцію», під час дії воєнного

стану поліцейський має право застосовувати заходи примусу, передбачені ст. 42 стосовно осіб, які беруть участь у збройній агресії проти України, без врахування вимог та заборон, передбачених ст. 43, ч. 4 і 5 ст. 45, а також ч. 9 ст. 46 Закону України «Про Національну поліцію» [5]. Тим самим законодавець визначає, що будь-який поліцейський, незалежно від приналежності до певного підрозділу, здійснює відсіч збройній агресії проти України, а отже й бере участь у веденні бойових дій.

Ще одна колізія полягає в тому, що відповідно до ч. 1 ст. 19 Закону України «Про Національну поліцію», у разі вчинення протиправних діянь поліцейські несуть кримінальну, адміністративну, цивільно-правову, матеріальну та дисциплінарну відповідальність відповідно до закону, а також з урахуванням бойового імунітету, визначеного Законом України «Про оборону України» [5]. Зазначене свідчить про те, що на поліцейських поширюється дія Закону України «Про оборону України» у частині звільнення їх від кримінальної відповідальності за втрати особового складу, бойової техніки чи іншого військового майна, наслідки застосування збройної та іншої сили під час відсічі збройної агресії проти України або ліквідації (нейтралізації) збройного конфлікту, виконання інших завдань з оборони України із застосуванням будь-яких видів зброї (озброєння), настання яких з урахуванням розумної обачності неможливо було передбачити при плануванні та виконанні таких дій (завдань) або які охоплюються виправданим ризиком, крім випадків порушення законів та звичаїв війни або застосування збройної сили, визначених міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України [6]. Водночас, поліцейські поліції особливого призначення, які під час дії воєнного стану залучені до безпосередньої участі в бойових діях, у разі вчинення військових адміністративних або військових кримінальних правопорушень несуть відповідно адміністративну або кримінальну відповідальність згідно із законом [5]. Таким чином, можна дійти висновку, що попри те, що участь у веденні бойових дій приймають різні підрозділи Національної поліції Укра-

їни, відповідальність за вчинення військових кримінальних правопорушень несуть виключно поліцейські підрозділи поліції особливого призначення. З метою вирішення зазначеного питання необхідно внести відповідні зміни до Закону України «Про Національну поліцію».

Нині в структурі Національної поліції України функціонує поліція особливого призначення – підрозділи поліції особливого призначення, підрозділи поліції особливого призначення «Корпус оперативно-раптової дії», а з 13 січня 2023 року – Департамент поліції особливого призначення «Об'єднана штурмова бригада Національної поліції України «Лють»». Відповідно до ч. 1 ст. 46-1 Закону України «Про Національну поліцію», поліцейські поліції особливого призначення під час дії воєнного стану в разі залучення до здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії проти України, а також при виконанні завдань щодо участі в обороні держави мають право застосовувати і використовувати зброю та бойову техніку в установлених для з'єднань, військових частин та підрозділів Збройних Сил України порядку та випадках [5]. Таким чином, законодавець надав право поліцейським поліції особливого призначення застосовувати не лише табельну вогнепальну зброю, а й інші засоби ведення вогню, зокрема стрілецьку зброю, артилерію (ствольну та реактивну), бронеавтомобілі, іншу військову техніку тощо.

У зв'язку з участю підрозділів поліції особливого призначення спільно з іншими воєнізованими структурами Збройних Сил України у веденні бойових дій, Законом України від 21 березня 2023 року № 3000-IX «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України та інших законів України щодо врегулювання окремих питань діяльності Національної поліції України під час дії воєнного стану» [3] встановлено відповідальність поліцейських підрозділів поліції особливого призначення за вчинення ними кримінальних правопорушень проти встановленого порядку несення військової служби. Так, відповідно до ч. 2 ст. 401 КК України, поліцейські поліції особливого при-

значення Національної поліції України, які під час дії воєнного стану залучені до безпосередньої участі у бойових діях, несуть відповідальність за ст. 402, 403, 414–416, 422, 427, 429, 430, 432–435 КК України [1].

Зазначені зміни сприяють зміцненню дисципліни в підрозділах поліції особливого призначення під час виконання бойових завдань на лінії фронту. Однак, з огляду на те, що участь у бойових діях приймають й інші підрозділи Національної поліції України, доцільним є встановлення кримінальної відповідальності щодо всіх поліцейських, які в умовах воєнного стану приймають безпосередню участь у бойових діях з метою відсічі збройної агресії проти України.

Не цілком зрозумілим залишається позиція законодавця щодо встановлення відповідальності поліцейських поліції особливого призначення за вчинення ними кримінальних правопорушень, передбачених лише ст. 402, 403, 414–416, 422, 427, 429, 430, 432–435 КК України. Чому було обрано саме зазначені норм не зрозуміло. У пояснювальній записці до законопроекту такий вибір законодавець не обґрунтовує.

Слід акцентувати увагу на тому, що встановлення відповідальності поліцейських поліції особливого призначення за вчинення певних військових кримінальних правопорушень може утворити не виправдану конкуренцію кримінально-правових норм, що лише ускладнить застосування кримінального законодавства. Наприклад, ст. 367 та ст. 412, 413 або 414 КК України (за таке діяння настає відповідальність поліцейських). Оскільки будь-який поліцейський є службовою особою у значенні ст. 18 та примітки до ст. 364 КК України, то на нього поширюються норми, передбачені розділом XVII Особливої частини КК України «Кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг». Належне поведіння зі зброєю входить до службових обов'язків будь-якого поліцейського, а у випадку порушення правил поведіння зі зброєю (втрата, пошкодження, знищення тощо), відповідальність настає за ст. 367 КК України (за наявності в діях поліцейського усіх ознак складу кримінального правопору-

шення). Однак, у зв'язку з внесенням змін до ст. 401 КК України, виникає ситуація, коли за порушення правил поведіння зі зброєю відповідальність поліцейського настає за ст. 367 КК України, а поліцейського поліції особливого призначення – за ст. 414 КК України. Для вирішення цього питання під час правозастосування органами досудового розслідування необхідно визначити: 1) до якого підрозділу належить певний поліцейський; 2) чи залучений такий поліцейський до безпосередньої участі у бойових діях; 3) чи було таке діяння вчинено в умовах воєнного стану.

Збільшення чисельності підрозділів, залучених до відсічі збройної агресії проти України, зокрема шляхом формування нових (Департамент поліції особливого призначення «Об'єднана штурмова бригада Національної поліції України «Лють»»), придбання та виготовлення новітньої військової техніки, засобів ведення бою (зброї, боєприпасів до неї), а також удосконалення вже наявного військового майна вимагає ефективного правового механізму функціонування сил оборони. Однією зі складових зазначеного механізму є кримінально-правова охорона військового майна [8, с. 847]. У зв'язку з цим, не зрозумілим є позиція законодавця щодо не встановлення відповідальності поліцейських поліції особливого призначення, яких залучено до безпосередньої участі у бойових діях, за умисне знищення або пошкодження військового майна (ст. 411 КК України). На нашу думку, таку відповідальність необхідно встановити, оскільки поліцейським буде надано саме військове озброєння та військова техніка.

З огляду на зазначене вище, можна дійти висновків, що надання особливих повноважень поліції щодо застосування різного виду озброєння і засобів обумовлено запровадженням воєнного стану та необхідністю здійснення відсічі збройної агресії проти України.

Акцентовано увагу на тому, що безпосередню участь у веденні бойових дій приймають не лише підрозділи поліції особливого призначення, а й інші підрозділи Національної поліції України. Водночас, у чинному законодавстві передбачено особливі повноваження щодо застосування

військового озброєння і техніки лише підрозділами поліції особливого призначення, тоді як фактично їх мають право використовувати й інші підрозділи поліції, які залучені до відсічі збройної агресії проти України і діють спільно зі Збройними Силами України. У зв'язку з цим виникають суперечності щодо застосування законодавства до тих чи інших поліцейських під час порушення ними військових правопорушень.

Обґрунтовано доцільність внести наступні зміни у чинне законодавство України:

1) ч. 4 ст. 19 Закону України «Про Національну поліцію» викласти у такій редакції: «4. Поліцейські, які під час дії воєнного стану залучені до безпосередньої участі в бойових діях, у разі вчинення військових адміністративних або військових кримінальних правопорушень несуть відповідно адміністративну або кримінальну відповідальність згідно із законом»;

2) ч. 4 ст. 24 Закону України «Про Національну поліцію» викласти у такій редакції: «4. Під час дії воєнного стану поліцейські в ході відсічі збройної агресії проти України за рішенням військового командування, погодженим з керівником поліції або уповноваженою ним особою, можуть брати участь в обороні України відповідно до Закону України «Про оборону України»

шляхом безпосереднього ведення бойових дій»;

3) ст. 46-1 Закону України «Про Національну поліцію» викласти у такій редакції: «Стаття 46-1. Застосування поліцейськими зброї та бойової техніки під час здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії проти України

1. Поліцейські під час дії воєнного стану в разі залучення до здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії проти України, а також при виконанні завдань щодо участі в обороні держави мають право застосовувати і використовувати зброю та бойову техніку в установлених для з'єднань, військових частин та підрозділів Збройних Сил України порядку та випадках.

2. Положення цієї статті не поширюється на уповноважених осіб інших правоохоронних органів, які іншими законами України наділені правом застосовувати зброю відповідно до цього Закону»;

4) абз. 2 ч. 2 ст. 401 КК України викласти у такій редакції: «Поліцейські Національної поліції України, які під час дії воєнного стану залучені до безпосередньої участі у бойових діях, несуть відповідальність за статтями 402, 403, 411, 414–416, 422, 427, 429, 430, 432–435 цього розділу».

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

2. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24 лют. 2022 р. № 64/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>

3. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України та інших законів України щодо врегулювання окремих питань діяльності Національної поліції України під час дії воєнного стану : Закон України від 21 берез. 2023 р. № 3000-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3000-20#n13>

4. Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» : Закон України від 24 лют. 2022 р. № 2102-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-20#Text>

5. Про Національну поліцію : Закон України від 2 лип. 2015 р. № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>

6. Про оборону України : Закон України від 6 груд. 1991 р. № 1932-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text>

7. Юріков О. О. Український парламент на захисті прав і свобод людини та громадянина в умовах воєнного стану. *Вітчизняний парламентаризм: сучасні виміри гідності та свободи українського народу* : матеріали Всеукр. кругл. столу до Дня Гідності та Свободи України (Київ, 23 листоп. 2022 р.). Київ, 2022. С. 139–140.

8. Yurikov O. Criminal characteristics of willful destruction or damage of military property. *Military offences and war crimes: background, theory and practice* : monograph. Riga : Baltija Publishing, 2023. P. 847–863.

9. Yurikov O. Features of the pre-trial investigation in the area of combat. *The Russian-Ukrainian war (2014–2022): historical, political, cultural-educational, religious, economic, and legal aspects* : monograph. Riga : Baltija Publishing, 2022. P. 1310–1315.